

DANIEL DZIENISIEWICZ

ORCID: 0000-0003-0400-5143

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

dzienis@amu.edu.pl

Uzus interpunkcyjny w polskojęzycznych wiadomościach przesyłanych na kartach pocztowych w drugiej połowie XX wieku

Słowa kluczowe

karty pocztowe, uzus, interpunkcja

Keywords

postcards, usage, punctuation

1. Uwagi wstępne

Niniejszy artykuł ma na celu zaprezentowanie rezultatów badania uzusu interpunkcyjnego charakterystycznego dla wiadomości przesyłanych na kartach pocztowych (widokówkach, kartach okolicznościowych, kartkach z zaproszeniami i in.) w drugiej połowie XX wieku. Analizie poddano łącznie kilkaset wiadomości¹, w których treści zaobserwowano 783 błędy interpunkcyjne². Na podstawie porównania rozpatrywanego materiału tekstowego z zasadami polskiej interpunkcji ukazane zostaną rodzaje błędów przestankowych popełnianych przez autorów wiadomości, a także omówione ich prawdopodobne przyczyny. W ten sposób

¹ Poddane analizie pocztówki nabywane były drogą kupna w antykwariatach oraz za pośrednictwem portali internetowych w latach 2015–2018.

² Większość autorów listów nie powtarza się w zgromadzonym materiale faktograficznym. Zastosowanie podejścia polegającego na analizie tekstów zróżnicowanych pod względem autorstwa zapewnia większą reprezentatywność rezultatów i pozwala na formułowanie wniosków dotyczących ogółu osób piszących wiadomości pocztówkowe.

nakreślone zostaną tendencje w zakresie przestankowania, charakterystyczne dla korespondencji prywatnej przesyłanej w rozpatrywanym okresie. Wymiana pocztówek prowadzona była głównie przez osoby połączone bliską więzią, co pozwala domniemywać, że teksty przekazywane w tej formie ukazywać będą naturalne zwyczaje interpunkcyjne piszących ze względu na spontaniczność i automatyzm tworzenia tego typu wiadomości³. W ramach wstępu do dalszych rozważań należy odnotować, że dotychczasowe opracowania o charakterze empirycznym poświęcone uzusowi interpunkcyjnemu dotyczyły przede wszystkim tendencji zaobserwowanych pod koniec XX i na początku XXI wieku (zob. dalej). Prezentowane badanie ma natomiast na celu zademonstrowanie, jakie konteksty interpunkcyjne stanowiły dla Polaków największe wyzwanie w okresie powojennym.

2. Przegląd dotychczasowych badań nad praktyką interpunkcyjną

Jak dotąd analizowano różnorodne aspekty praktyki przestankowania w języku polskim⁴. Badano m.in. naruszenia normy interpunkcyjnej w ogłoszeniach prasowych⁵, niejasności interpunkcyjne w wyliczeniach⁶, praktykę stawiania znaków przestankowych w internetowych grupach dyskusyjnych⁷, nowe tendencje w zakresie stosowania przecinka w tekstach internetowych⁸, wybrane problemy interpunkcyjne występujące w tekstach opracowanych redakcyjnie – zarówno te omówione w poradnikach i podręcznikach, jak i te, które nie doczekały się normatywnego uregulowania⁹, stan interpunkcji w wypowiedziach

³ Analogiczne przypuszczenie wysunięte zostało w odniesieniu do błędów pisowniowych popełnianych przez autorów wiadomości pocztówkowych, zob. Daniel Dzienisiewicz, „Błędy pisowniowe w wiadomościach przesyłanych na kartach pocztowych”, *Poznańskie Studia Polonistyczne. Seria Językoznawcza 2* (2022): 61–78.

⁴ O dziejach kodyfikacji interpunkcji w gramatykach polskich końca XVIII, XIX i początku XX w. zob. w artykule Jerzego Podrackiego, „Status interpunkcji w dawnych podręcznikach gramatyki języka polskiego”, *Poradnik Językowy 4* (2016): 19–30. W sprawie historii kształtowania się polskich norm interpunkcyjnych zob. także: Jan Godyń, „«Recenzja» *Zasad interpunkcji* (Lwów–Warszawa 1935) Stanisława Jodłowskiego w kontekście problemów współczesnej praktyki interpunkcyjnej”, *Poradnik Językowy 7* (1999): 68–73.

⁵ Piotr Zbróg, „Naruszanie normy ortograficznej i interpunkcyjnej w ogłoszeniach prasowych a pragmatyka”, *Poradnik Językowy 7* (1999): 51–58.

⁶ Piotr Kładoczny, „Niejasności interpunkcyjne w wyliczeniach”, *Poradnik Językowy 7* (1999): 60–67.

⁷ Alina Naruszewicz-Duchlińska, *Internetowe grupy dyskusyjne. Analiza językowa i charakterystyka gatunku* (Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, 2011).

⁸ Kazimierz Sikora, Maciej Rak, „Nowe tendencje w interpunkcji – przecinek (na materiale internetowym)”, *Język Polski 2–3* (2011): 188–194. Przywołani badacze stawiają istotną dla niniejszego artykułu tezę, że „interpunkcja tekstów internetowych ciąży ku porządkowi intonacyjno-retorycznemu (pauzowemu), tak jak w wypadku interpunkcji staropolskiej. Zarówno teksty internetowe, jak i piśmiennictwo staropolskie są zdeterminowane oralnością polszczyzny” – tamże, 189–190.

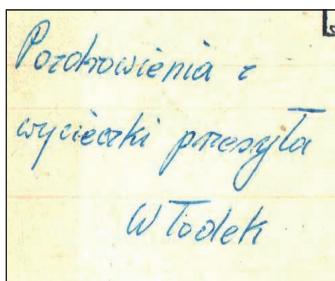
⁹ Elżbieta Awramiuk, Urszula Andrejewicz, „Miejsca niedookreślone w polskiej interpunkcji – wybrane zagadnienia”, *Poradnik Językowy 4* (2016): 7–18.

pisemnych dzieci i młodzieży¹⁰, błędy przestankowe popełniane przez studentów¹¹, a także specjalistyczne użycia nawiasów, cudzysłowów i kresek typograficznych¹².

3. Analiza materiału badawczego

Zanim przejdziemy do analizy błędów interpunkcyjnych, pragniemy dokonać przeglądu tendencji typograficznych i interpunkcyjnych zaobserwowanych w tekstach pocztówkowych, które można uznać za charakterystyczne dla tego gatunku tekstu.

I tak, autorzy badanych wiadomości z reguły stosują się do zasad interpunkcyjnych i typograficznych obowiązujących podczas pisania listów, np. do reguły mówiącej o niestawianiu kropki po podpisie bądź po formule finalnej¹³. Zob. przykład 1.

Przykład 1

Wzorem listów również nagłówki i podpisy częstokroć zapisywane są od nowej linii, zob. przykład 2.

¹⁰ Danuta Krzyżyk, „O (nie)obecności interpunkcji w szkole”, *Poradnik Językowy* 4 (2016): 31–42. Autorka konstatuje, że kompetencje uczniów w zakresie interpunkcji ulegają pogorszeniu m.in. pod wpływem mody na luz językowy, niewłaściwie rozumianej ekonomii języka i rozwoju nowej kultury piśmienności elektronicznej – tamże, 33. Maciej Malinowski stwierdza zaś, że wiedza o interpunkcji jest tak niska, iż pożądane byłoby wręcz wprowadzenie do programu studiów polonistycznych i dziennikarskich przedmiotu *Interpunkcja na poziomie rozszerzonym* – Maciej Malinowski, „O uchybieniach interpunkcyjnych (bez pobłażania)”, *Poradnik Językowy* 4 (2016): 68.

¹¹ Edward Łuczyński, „Dlaczego nasza interpunkcja sprawia kłopoty piszącym?”, *Poradnik Językowy* 4 (2016): 43–55. Zob. także: tenże, *Współczesna interpunkcja polska. Norma a uzus* (Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 1999).

¹² Adam Wolański, „Specjalne i specjalistyczne użycia nawiasów, cudzysłowów i kresek typograficznych”, *Poradnik Językowy* 4 (2016): 70–89.

¹³ W tej kwestii zob. np. Jerzy Podracki, Alina Gałązka, *Słownik interpunkcyjny* (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2002), 83.

Basiu Kochena,
 na zbliżające się święta życzę Tobie,
 Małgosi i Hanysiu najbliższemu obfitych łask
 chrześcijańskich i zdrowych wesołości.
 Kochanie, odzwój się.
 P.S. Czyliby mi otrzymała mój list
 z sierpnia 1978 r.? Jak mam się
 do waszemu przyłączyć? Jak mam się
 do waszemu przyłączyć? Serdecznie Was pozdrawiam.
 W miłości i nadziei i w miłości i nadziei.

Przykład 2

Aczkolwiek niekiedy spotykane są odstępstwa od tej tendencji, zob. przykład 3.

Kochana serdecznie życzę
 20 list. Stuchaj i odzwój się
 wielka profanacja samych listów.
 Je rągam bym tego sobie nie
 zabrać. Proszę zobaczyć się już
 podobać jak jestem. A że mam
 dwie siostry, to zaciśnieć dwa
 serce. Ja się nie powiem.
 To poproszę kocha kochana z
 swojej strony. Nie mnie się się
 zabrać. Zysk samofiszki
 z zdrowiem i lepiej.
 Serdecznie Cię pozdrawiam i całuję.
 Wszelkie prawa z

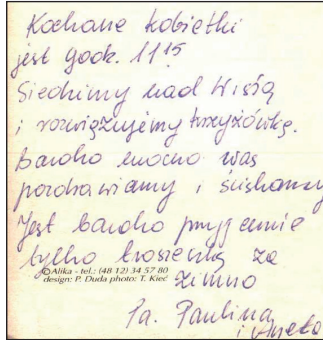
Przykład 3

Zjawisko to wynika najprawdopodobniej z faktu, iż nadawca pragnie przekazać odbiorcy wiele informacji, w związku z czym zmuszony jest do naruszenia niektórych reguł epistolarnej typografii w celu zawarcia całości wiadomości w przeznaczonym do tego miejscu.

Ponadto, niejako na wzór utworów poetyckich, funkcję znaków interpunkcyjnych pełni czasami podział tekstu na wersy¹⁴. Poniżej zob. zdania: *Bardzo mocno was pozdrawiamy*

¹⁴ Analogiczna obserwacja została poczyniona przez Alinę Naruszewicz-Duchlińską w odniesieniu do wiadomości przesyłanych w internetowych grupach dyskusyjnych – tam, *Internetowe*, 77.

i ściskamy oraz *Jest bardzo przyjemnie tylko troszeczkę za zimno*, w których pominięta została kropka (przykład 4).

Przykład 4

Pomimo że użycie znaków interpunkcyjnych w większości rozpatrywanych wiadomości odpowiada regułom przestankowania, można zaobserwować również teksty upodabniające się do „strumienia świadomości” ze względu na zawartą w nich niewielką liczbę znaków interpunkcyjnych lub ich zupełny brak¹⁵. Zob. np.

Korzystając (!)¹⁶ mam (!) z wolnego czasu (!) chcę ci trochę napisać na tej kartce. Mam (!) jeśli chodzi o mnie (!) to jakoś leci i u mnie zaszły zmiany (!) na poligon nie jadę (!) przyszło do jednostki odwołanie i prawdopodobnie jedziemy na prace od 1.09.80 (!) a na ile (!) to nie wiem. Otóż napewno interesuje was (!) dlaczego ja nie zjechałem do was (!) otóż dowódca wydał rozkaz przed moim wyjazdem (!) żeby nie puszczać na przepustki i urlopy (!) i tak to ja pojechałem do domu. O mało nie płakałem (!) tak się mi chciało was odwiedzić (!) ale cóż zrobić (!) to jest rozkaz, a z jakiego powodu (!) to napewno się domyślacie, chociaż to nie jest konkretny. Mam (!) napisz (!) gdy otrzymasz mój drugi list¹⁷.

Główną przyczyną popełniania błędów przestankowych w przytoczonym tekście jest brak kompetencji w zakresie polskiej interpunkcji. Piszący zdaje się wręcz nie rozróżniać tekstu pisanego od spontanicznej, emocjonalnej i tworzonej w pośpiechu wypowiedzi mówionej

¹⁵ Naruszewicz-Duchlińska wysnuwa identyczny wniosek w odniesieniu do tekstów zamieszczanych w internetowych grupach dyskusyjnych – też, *Internetowe*, 77.

¹⁶ Wykrzyknik umieszczony w nawiasach stosowany jest w celu oznaczenia tych miejsc w tekście, w których popełnione zostały błędy interpunkcyjne, tj. znak przestankowy nie został użyty w ogóle bądź zastosowano niewłaściwy znak interpunkcyjny. W ostatnim wypadku wykrzyknik stawiany jest po błędnie zastosowanym znaku przestankowym.

¹⁷ W przywoływanych egzemplifikacjach tekstowych zachowana została oryginalna pisownia.

o charakterze potoku składniowego, czego rezultatem jest niemal zupełnie pozbawiony interpunkcji list (więcej na ten temat zob. we wnioskach). W dalszej części omówiono poszczególne rodzaje uchybień odnotowane w materiale badawczym.

3.1. Błędy dotyczące zapisu przecinka

Autorzy *Słownika interpunkcyjnego* zauważają, że podstawową funkcją przecinka jest rozdzielanie wyrazów i grup wyrazów w zdaniu, dodając, iż stanowi on znak, który sprawia piszącym największą trudność¹⁸. Przeprowadzone badanie potwierdza tę tezę, gdyż w materiale zaobserwowano łącznie 670 błędów w zapisie przecinka, stanowiących 85,6% przeanalizowanych uchybień.

3.1.1. Nieoddzielanie przecinkami wyrazów i wyrażen niebędących częściami zdania

Bardzo często (278; 35,5%) naruszana jest zasada nakazująca wydzielenie przecinkami wyrazów i wyrażen niebędących częściami zdania, tj. tzw. wyrazów poza zdaniem¹⁹. W materiale empirycznym zaobserwowano głównie wypadki pomijania przecinka po zwrotach adresatywnych. Problem ten dotyczy zarówno adresatywów rozpoczynających listy²⁰ (np. *Kochana Mamusiu (!)*; *Szanowna P. Lucyno (!)*; *Panie Edmundzie (!)*), jak i zwrotów stanowiących grzecznościową obudowę innych aktów mowy, m.in. zaproszeń (zob.: *Roman (!) przyjeźdź na niedzielę*), przeproszeń (zob. *Aniu (!) wybacz mi, że nie mogłem przyjść w sobotę*), próśb (zob. *Jadziu (!) wyślij mi Wasz adres bo gdzieś mi się zawieruszył*), pytań (zob. *A co słyhać u Ciebie (!) Monisiu?*) czy życzeń (zob. *Otóż życzymy Ci (!) Krysiu (!) zdrowia, pogody ducha i radosnych chwil z okazji Świąt Wielkanocnych*).

3.1.2. Nieoddzielanie przecinkami zdań podrzędnych (określających) od nadrzędnych

Badane teksty zawierają liczne (184; 23,5%) odstępstwa od reguły nakazującej oddzielenie przecinkiem zdania podrzędnego od nadrzędnego²¹, zob. np. *Jeżeli możesz (!) przyjeźdź [...]*; *Zapraszamy Was do nas (!) kiedy Wam tylko pasuje*; *Przepraszam (!) że tak długo nic nie napisałem*; *Gdyby na Korei były te majtki (!) to weź mi 1 parę*; *Dziękujemy za widokówkę (!) która nam sprawiła radość (!) że pamiętacie o nas*; *Dlaczego się tak źle starasz (!) że nie*

¹⁸ Podracki, Gałązka, *Słownik*, 11.

¹⁹ Edward Polański, red., *Wielki słownik ortograficzny PWN z zasadami pisowni i interpunkcji* (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2006), 135.

²⁰ Po zwrocie adresatywnym umieszczanym w nagłówku listu należy stawiać przecinek, jednak dopuszcza się także opatrywanie go wykrzyknikiem – zob. Podracki, Gałązka, *Słownik*, 81–82.

²¹ Polański, *Wielki słownik*, 125.

masz jeszcze wczasów?; Pozdrów Jolkę (!) bo nie mam jej adresu; Życzę Tobie (!) abyś potrafił przyjąć tę wielką radość (!) jaką niesie z sobą Mały Jezus, byś odczuł świętość tych dni, pokój (!) który ogarnia wszystkich; Maciuś chlapie się na brzegu (!) bo woda jest zimna; Wyobrażam sobie (!) jak te przykre wydarzenia burzą Twój spokój.

3.1.3. Nieoddzielanie przecinkami połączonych bezspójnikowo jednorodnych części zdania

Zasada głosząca, że przecinek należy stawiać pomiędzy jednorodnymi częściami zdania, które połączone są bezspójnikowo (podmiotami, przydawkami równorzędnymi bądź dopełnieniami)²², naruszona została łącznie 110 razy (ponad 14% wszystkich odnotowanych błędów). Uchybienie to występuje przede wszystkim w podpisach, których treść stanowią imiona autorów lub nazwy stopni pokrewieństwa pełniące w zdaniu funkcję podmiotu, zob. *Z leczniczego pobytu w Ciechocinku zasyla serdeczne pozdrowienia „Marcioch” (!) Ela i mamusia; Serdeczne pozdrowienia z zachmurzonego Zakopanego przesyłają Ada (!) Józek (!) Iwona (!) Grażyna; Wesółych i zdrowych świąt „Bożego Narodzenia” i szczęśliwego nowego roku zasylają Darcio (!) Jasio (!) Zenek.* Brak przecinka uwidacznia się także w wypadku jednorodnych dopełnień, zob. *Wiele Zdrowia (!) Szczęścia (!) Uśmiechów i wszystkiego co dobre i piękne życzy Ci wdzięczna Ewa [...].* Analogicznie przecinek pomijany bywa w danych adresowych wymienianych przez piszących²³, zob. np. *Napisz na adres Zb. [...] (!) Międzyzdroje (!) ul. Niepodległości 22.*

3.1.4. Nieoddzielanie przecinkami zdań współrzędnych bezspójnikowych

Niektóre błędy dotyczą także nieoddzielania przecinkami zdań współrzędnych bezspójnikowych²⁴. Omyłki tego typu odnotowano w 43 (5,5%) wypowiedziach²⁵, np. *Mieszkam w Kozach (!) proszę mnie odwiedzić; Przez pomyłkę wzięłam Twój długopis (!) oddam przy okazji; Pozdrów Andrzejkę (!) niech też napisze; Jeszcze raz dziękujemy (!) było bardzo miło z Państwem; Bardzo dziękuję za życzenia (!) sprawiły mi wielką radość że ktoś jeszcze pamięta.*

²² Tamże, 133.

²³ W poniższych przykładach ujawniają się także błędy polegające na braku dwukropka, naruszające regułę nakazującą stawianie dwukropka przed wymienieniem szeregu wyrazów lub grup wyrazów – zob. Podracki, Gałązka, *Słownik*, 62.

²⁴ W tej kwestii zob. Polański, *Wielki słownik*, 128.

²⁵ W licznych spośród przytoczonych dalej zdań dopuszczalna jest wariantywność interpunkcyjna. W zależności od intencji piszącego przecinek mógłby bowiem zostać w nich zastąpiony innymi znakami przestankowymi (np. kropką).

3.1.5. Nieoddzielanie przecinkami zdań współrzędnych połączonych spójnikami przeciwstawnymi

Autorzy rozpatrywanych wiadomości naruszają również regułę mówiącą o konieczności stawiania przecinka przed spójnikami przeciwstawnymi (38; 4,9%)²⁶. W materiale faktograficznym odnotowano m.in. następujące zapisy: *Przepraszam, że nie przyszłam się pożegnać (!) ale przypomniałam sobie o tym jak już byłam rozebrana i wymazana kremem; Egzaminy pozdawałem (!) lecz jeszcze nie wiem czy zostałem przyjęty; Marysiu jest tu bardzo dobrze (!) tylko pogody mało.*

3.1.6. Nieoddzielanie przecinkami krótkich wyrażeń mających formę zdań głównych

Zgodnie z regułą „Krótkie wyrażenia mające formę zdań głównych, a faktycznie będące składnikami pozazdaniowymi, należy oddzielać obustronnymi przecinkami”²⁷. Odstępstwa od powyższej zasady spotykane są rzadko (10; 1,3%) i występują głównie w treści próśb, w których wyraz *proszę* pełni funkcję wtrącenia, zob. np. *Proszę (!) napisz do mnie; Proszę cię (!) zadzwoń do mojej mamy, bo ona mogłaby ci pomóc; Proszę (!) podaj to Cześkowi [...]*. Zaobserwowano jednak również inne, jednostkowe wypadki popełnienia tego błędu, np.: *Jeżeli przekreśliłam nazwisko to bardzo Ciebie przepraszam, ale (!) jak sam widziałeś (!) miałam twój adres prowizorycznie napisany*²⁸.

3.1.7. Nieoddzielanie przecinkami członów powtarzanych

Naruszenia zasady mówiącej o oddzielaniu przecinkami członów powtarzanych²⁹ odnotowano wyłącznie w kilku sformułowaniach (4; 0,5%) zawierających powtórzone wykrzykniki i przysłowki, np. *[...] pa (!) pa*³⁰; *Całuję Cię mocno (!) mocno; W dniu Imienin najserdeczniejsze życzenia, dużo (!) dużo zdrowia [...]; Czekam Na Was Bardzo (!) Bardzo.*

²⁶ Polański, *Wielki słownik*, 131.

²⁷ Tamże, 135.

²⁸ W powyższym przykładzie zamiast przecinków mogłyby również zostać użyte myślniki, ponieważ wydzielone wyrażenie ma charakter wtrącenia w środku zdania – por. odpowiednią regułę: „Tam, gdzie informacje tego typu są wtrącone w środku zdania, używamy dwóch myślników” – zob. Podracki, Gałązka, *Słownik*, 34.

²⁹ Zob. Polański, *Wielki słownik*, 134.

³⁰ W wypadku zwielokrotnienia wykrzyknika *pa* w miejsce przecinka mógłby zostać zastosowany także wykrzyknik: *pa! pa!* (Podracki, Gałązka, *Słownik*, 200). Powtórzenie wyrazów o charakterze wykrzykników dopuszcza również inne rozwiązania przestankowe, takie jak: pominięcie przecinka, np. *No no no, daj spokój z takimi żartami* (tamże, 13), lub zastosowanie zarówno przecinków, jak i wykrzykników, np. *No, no, no! jaki dowcipny!* (Polański, *Wielki słownik*, 134).

3.1.8. Nieoddzielanie przecinkami spójników i partykuł powtórzonych na początku dwóch zdań współrzędnych

Powtórzenie spójnika łącznego, rozłącznego lub wyłączającego (również partykuły *czy*) na początku dwóch zdań współrzędnych wymaga postawienia przecinka przed powtórzonym spójnikiem lub partykułą³¹. W rozpatrywanych listach wystąpiły trzy błędy (0,4%) polegające na braku przecinka w wypadku powtórzenia partykuły *czy* i spójnika *albo*, zob. *Ja już byłam w szkole i nic się nie mówi tylko zostawiasz papiery i w połowie sierpnia trzeba zadzwonić czy do drugiej (!) czy do pierwszej nas przyjęli [...]; Byłoby tu prześlicznie gdyby była pogoda – codziennie albo rano (!) albo wieczór pada; Ja się też czuję nieźle, do południa mam zawsze zajęte zabiegami, a po południu to rużnie bywa albo chodze na spacerzy (!) albo na koncerty [...].*

3.2. Błędy dotyczące zapisu kropki

Funkcją kropki jest zamykanie wypowiedzenia, rozumianego jako zdanie lub jego równoważnik, które stanowi podstawową całość składniowo-znaczeniową. W związku z tym kropka uznawana jest za fundamentalny i najistotniejszy znak interpunkcyjny³².

W materiale faktograficznym zaobserwowano odstępstwa od reguły nakazującej stawianie kropki po inicjałach imienia i nazwiska³³. Błędy wskazanego typu polegają na braku jakiegokolwiek znaku interpunkcyjnego po inicjale i odnotowane zostały w podpisach kończących wiadomość. Dotyczą one inicjałów imion, inicjałów nazwisk, a także zarówno inicjałów imion, jak i nazwisk (32; 4,09%), zob. *Beata Cz; A Z Kotwowie; D S; B Kopacka i siostry.*

W rozpatrywanych listach częściej zaobserwować można jednak brak kropki na końcu zdań (44; 5,62%). Zaskakującą własnością tego rodzaju błędów jest fakt, iż kolejne zdanie, tj. zdanie następujące po brakującej kropce, rozpoczynane jest przez piszących wielką literą. Sytuacja ta może mieć prozaiczne przyczyny: przypuszczalnie błąd ten jest wynikiem roztargnienia piszących lub niewyraźnego zapisu kropki, uniemożliwiającego jej zidentyfikowanie przez badacza, jak również zakończenia zdania na końcu wersu (zob. wcześniejsze uwagi o traktowaniu podziału na wersy jako substytutu znaków przestankowania). Uchybienia te można także złożyć na karb nieświadomego (?) oddawania swoich potoków składniowych za pomocą interpunkcji, będącego rezultatem niewyczuwania pauz i wzorowania się na cechach prozodycznych języka mówionego. Zob. *Tyle na razie (!) Do zobaczenia w domu.; Synu ucałuj Pawelka i Maciusia i powiedz że to od babki (!) Całuję was wszystkich mocno.; Nic Ci nie powiedziałam bo Beata mnie zawiadomiła*

³¹ Tamże, 130.

³² Tamże, 7.

³³ Tamże, 11.

dopiero w piątek (!) Przepraszam!; Przyślij mi adres Waldka (domowy) (!) Ja gdzieś miałam jego adres ale zgubiłam notes z adresami (!) U mnie nic się nie zmieniło.

3.3. Błędy dotyczące zapisu znaku zapytania

Podstawową funkcją pytajnika jest oznaczanie intencji osoby oczekującej odpowiedniej informacji od osoby, do której mówiący zwraca się z pytaniem. Poza tym zdania pytające zakończone znakiem zapytania mogą służyć m.in. do komunikowania zdziwienia, niepewności, oburzenia, ironii, prośby bądź nakazu³⁴.

W badanych tekstach odnotowano nieliczne zapisy (3; 0,4%) naruszające zasadę mówiącą o tym, iż pytajnik nie jest stawiany w zdaniach złożonych, w których zdanie podrzędne jest zdaniem pytającym (tzw. pytaniem zależnym) – w takim wypadku bowiem zdanie należy kończyć kropką³⁵. Zob. np. *Ciekawa jestem jak Ci się pracuje i kiedy idziesz na urlop? (!); Jestem ciekawa czy otrzymaliście pożyczkę na budowę? (!).*

Zdecydowanie częściej można jednak zaobserwować przykłady odwrotnej praktyki, tj. stosowania kropek w miejsce znaków zapytania (31; 3,9%), zob. *Jakieś nowe wzory Pani zdobyła przed naszym odjazdem. (!); Jak Twoje zdrowie. (!); Dziadku czy czujesz się dobrze, czy nie chorujesz. (!); Ciociu czy ciocia jest zadowolona z naszego przyjazdu. (!); Co z moim wyjazdem. (!); A jak kurczęta. (!); Co słyhać u Ciebie. (!); Czy z Pawłem miałaś kontakt telefoniczny. (!).* Uwagę zwraca również wypadek zastosowania wykrzyknika w miejsce znaku zapytania, zob. *Jak się kochane Biedaczki trzymacie! (!).* Przepuszczalnie omawiana tendencja wynika z roztargnienia piszących bądź z braku umiejętności rozróżnienia intonacji wznoszącej, charakterystycznej dla zdań pytających, od intonacji opadającej, cechującej zdania oznajmujące.

3.4. Błędy dotyczące zapisu dwukropka

Zastosowanie dwukropka ma na celu wprowadzenie wyszczególnionej części tekstu, takiej jak np. wyliczenie, uzasadnienie, wyjaśnienie, cytat czy wynik. Stanowi on znak oddzielający o jednoczesnej funkcji wyodrębniania fragmentu, który jest wynikiem wcześniejszego tekstu³⁶. W dwóch wypadkach (0,3%) odnotowano brak dwukropka po prośbie zapowiadającej wyliczenie danych adresowych, zob. np. *Napisz na adres (!) Pogorzelica pow. Gryfice woj. Szczecin; Napiszcie coś na adres (!) Wrosz M. Ośr. Wczas. PCS. BBW-Tychy Dźwirzyno pow. Kołobrzeg.*

³⁴ Tamże, 140.

³⁵ Tamże, 141.

³⁶ Tamże, 144.

3.5. Błędy dotyczące zapisu myślnika

W materiale faktograficznym zaobserwowano wyłącznie jeden przykład (0,1%) braku myślnika zamykającego wtrącenie służące doprecyzowaniu informacji, zob. *Przepraszamy bardzo ale Ciocia – siostra Józefa (!) wróci we czwartek lub w piątek [...]*. Kontekst ten wymaga bowiem obustronnego wydzielenia informacji wtrąconej w środku zdania³⁷.

4. Dyskusja i wnioski

Przeprowadzona analiza ukazuje pewne tendencje w zakresie przestankowania w korespondencji pocztówkowej drugiej połowy XX wieku. Mimo że większość znaków interpunkcyjnych została w analizowanych wiadomościach postawiona zgodnie z obowiązującymi regułami, należy stwierdzić, że błędne zapisy spotykane są stosunkowo często. Wśród nich najliczniej reprezentowane są błędy w zapisie przecinka, rzadziej natomiast spotyka się uchybienia dotyczące zapisu kropki czy znaku zapytania, zaś błędy w zapisie dwukropka i myślnika mają wyłącznie charakter marginalny. Część odnotowanych odstępstw, m.in. niekończenie wypowiedzeń kropką, nieoddzielanie przecinkiem takich samych części zdania czy wypowiedzeń składowych zdań, została wcześniej omówiona w opracowaniach dotyczących innego materiału tekstowego³⁸. Interesujące wydają się także obserwacje dotyczące takich zjawisk, jak traktowanie podziału na wersy jako znaku przestankowego (spotykane m.in. w poezji) czy efekt „strumienia świadomości” uzyskiwany poprzez ograniczone zastosowanie interpunkcji. Zabiegi te wskazywane były bowiem dotychczas jako cechy charakterystyczne komunikacji internetowej³⁹. W świetle przeprowadzonego badania należy jednak skonstatować, że ich wykorzystanie w mediach cyfrowych nie ma charakteru nowatorskiego, ponieważ były one stosowane już wcześniej w tekstach przesyłanych na kartach pocztowych.

Omówione uchybienia w przestankowaniu odnoszą się zarówno do ogólnych reguł interpunkcyjnych, jak i do zasad pisania listów, na które stylizowane są wiadomości pocztówkowe. W tym miejscu warto zadać pytanie o przyczyny tego zjawiska. Błędy interpunkcyjne należy przede wszystkim tłumaczyć niewystarczającą kompetencją osób piszących w zakresie stawiania znaków przestankowych. Niedostateczna wiedza w tym względzie może być wynikiem słabego wykształcenia lub młodego wieku niektórych piszących, ciągle jeszcze rozwijających swoje umiejętności w sferze tworzenia tekstów pisanych. Przypuszczalnie autorzy wiadomości mają także niewielką świadomość co do różnicy występującej między tekstami mówionymi i pisanymi, o czym świadczą przywołane

³⁷ Podracki, Gałązka, *Słownik*, 34.

³⁸ Por. Zbróg, „Naruszanie”.

³⁹ Naruszewicz-Duchlińska, *Internetowe*.

wcześniej wiadomości pozbawione interpunkcji bądź zawierające znikomą liczbę znaków przestankowych, które oddają potoki składniowe typowe dla języka mówionego⁴⁰.

Przypuszczenie to prowadzi do kolejnego spostrzeżenia, które związane jest z samą naturą tekstu pocztówkowego. Skoro bowiem wiadomość przesyłana na karcie pocztowej przypomina w swej warstwie interpunkcyjnej mowę żywą⁴¹, to można zaryzykować stwierdzenie, że stanowi ona rodzaj hybrydy mowy i pisma, którą to charakterystykę przypisywano dotychczas przede wszystkim językowi internetu⁴². Zjawisku temu sprzyja nieformalny kanał komunikacji (rzadko spotyka się wiadomości o charakterze oficjalnym), który zmniejsza dystans między rozmówcami. Mimo iż wiadomość pocztówkowa jest tekstem (za)pisany, którego cechą wyróżniającą jest trwałość i nieulotność⁴³, należy zauważyć, iż charakterystyczny dla niej zmniejszony dystans między partnerami interakcji stanowi wszakże wyróżnik języka mówionego. Z kolei zaobserwowana nonszalancja interpunkcyjna może odzwierciedlać taką cechę wypowiedzi mówionych, jak występowanie w nich elementów suprasegmentalnych nadbudowanych nad warstwą językową, np. tempa czy rytmiczności⁴⁴.

Wiadomość pocztówkowa jest zatem interesującym przykładem tekstu pisanego, a raczej „zapisanego”⁴⁵, tj. tekstu, który w gruncie rzeczy jest wypowiedzią mówioną przetransponowaną do postaci tekstu jako swoisty strumień świadomości. Częstokroć brak w nim bowiem „kontrolni kodacji” – w zakresie interpunkcji, lecz m.in. także leksyki i składni – będącej wyróżnikiem języka pisanego. Kodowanie zaś pełni bardzo istotną rolę w tekście pisanym, gdyż:

[...] wymaga znacznego opanowania (między innymi pod względem stylistycznym i kompozycyjnym) kodu językowego i pociąga za sobą zwiększony stopień kontroli kodacji. Piszący ma większą możliwość wyboru i organizacji danych elementów

⁴⁰ Na tę przyczynę popełniania błędów przestankowych wskazuje również Łuczyński, zob. tenże, „Dlaczego”, 52.

⁴¹ Świadczenia podobieństwa do języka mówionego znajdujemy także na poziomie leksyki i składni, por. np. takie wyrażenia i konstrukcje o charakterze potocznym, jak: *Ja się też czuję niezłe [...]; [...] bo jak narazie to tylko dwa dni padał deszcz a tak to jest piękna pogoda; [...] ale ostatnie te miesiące miałam zwariowane.*

⁴² Np. Marta Dąbrowska, „Język e-maila jako hybryda mowy i pisma”, w: *Język trzeciego tysiąclecia*, red. Grzegorz Szpila (Kraków: Krakowskie Towarzystwo Popularyzowania Wiedzy o Komunikacji Językowej „Tertium”, 2000), 95–111. Por. szczegółową dyskusję w tej kwestii w artykule: Martyna Szczepaniak, „Język internetu a język pisany, mówiony, zapisany”, w: *Język a media. Perspektywy i zagrożenia języka we współczesnych mediach*, red. Ewa Horyń, Bogusław Skowronek, Agnieszka Walecka-Rynduch (Kraków: Collegium Columbinum Waclaw Walecki Spółka Jawna, 2020), 120. O wpływie języka mówionego na komunikację prowadzoną za pośrednictwem internetu zob. także w opracowaniu Sikora, Rak, „Nowe tendencje”, 191.

⁴³ Szczepaniak, „Język internetu”, 124.

⁴⁴ W tej kwestii por. Aleksander Wilkoń, *Typologia odmian językowych współczesnej polszczyzny* (Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2000), 39.

⁴⁵ Klasyfikację tekstów mówionych i pisanych zob. w monografii Wilkoń, *Typologia*, 37.

werbalnych, może swobodnie zmieniać tekst, wprowadzać do niego dziesiątki poprawek, ale też jest uzależniony w stopniu szczególnym od reguł i wymogów tekstotwórczych, od samego języka wreszcie⁴⁶.

Nieznajomość reguł tekstotwórczych ujawnia brak kompetencji w zakresie – by posłużyć się sformułowaniem Anny Wierzbickiej – „przekładu z języka mówionego na pisany”, „przełączania z jednego stylu na drugi”, tj. z języka pierwszego (mówionego), którego dziecko uczy się w sposób naturalny, na język drugi (pisany), wymagający włożenia określonego wysiłku w nauczanie się go⁴⁷.

Należy skonkludować, że wymienione powyżej prawdopodobne przyczyny popełniania błędów przestankowych sprawiają, iż teksty zapisywane na pocztówkach często formułowane są według zasady „pisz, jak mówisz” (podobnie jak współczesne teksty internetowe⁴⁸). W związku z tym nad charakterystycznym dla polskiej interpunkcji kryterium syntaktycznym (logiczno-składniowym)⁴⁹ dominuje w nich kryterium intonacyjne, w większym stopniu odzwierciedlające cechy prozodyczne wypowiedzi, aniżeli czynniki natury syntaktycznej.

Bibliografia

- Awramiuk, Elżbieta, Urszula Andrejewicz. „Miejsca niedookreślone w polskiej interpunkcji – wybrane zagadnienia”. *Poradnik Językowy* 4 (2016): 7–18.
- Dąbrowska, Marta. „Język e-maila jako hybryda mowy i pisma”. W: *Język trzeciego tysiąclecia*, red. Grzegorz Szpila. Kraków: Krakowskie Towarzystwo Popularyzowania Wiedzy o Komunikacji Językowej „Tertium”, 2000, 95–111.
- Dzienisiewicz, Daniel. „Błędy pisowniowe w wiadomościach przesyłanych na kartach pocztowych”. *Poznańskie Studia Polonistyczne. Seria Językoznawcza* 29 (2022), 2: 61–78.
- Godyń, Jan. „«Recenzja» *Zasad interpunkcji* (Lwów–Warszawa 1935) Stanisława Jodłowskiego w kontekście problemów współczesnej praktyki interpunkcyjnej”. *Poradnik Językowy* 7 (1999): 68–73.
- Karpowicz, Tomasz. *Kultura języka polskiego. Wymowa, ortografia, interpunkcja*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2009.
- Kładoczny, Piotr. „Niejasności interpunkcyjne w wyliczeniach”. *Poradnik Językowy* 7 (1999): 60–67.
- Krzyżyk, Danuta. „O (nie)obecności interpunkcji w szkole”. *Poradnik Językowy* 4 (2016): 31–42.
- Labocha, Janina. „Tekst pisany – tekst zapisany”. *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego* 60 (2004): 5–10.

⁴⁶ Tamże, 38.

⁴⁷ Anna Wierzbicka, Piotr Wierzbicki, *Praktyczna stylistyka* (Warszawa: „Wiedza Powszechna”, 1968), 11. Por. Janina Labocha, „Tekst pisany – tekst zapisany”, *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego* LX (2004): 8.

⁴⁸ Por. Sikora, Rak, „Nowe tendencje”, 191.

⁴⁹ Tamże. Por. Tomasz Karpowicz, *Kultura języka polskiego. Wymowa, ortografia, interpunkcja* (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2009), 142; Jerzy Podracki, *Słownik interpunkcyjny języka polskiego z zasadami przestankowania* (Warszawa: Wydawnictwo „OŚWIATA”, 1993), 12.

- Łuczyński, Edward. „Dlaczego nasza interpunkcja sprawia kłopoty piszącym?”. *Poradnik Językowy* 4 (2016): 43–55.
- Łuczyński, Edward. *Współczesna interpunkcja polska. Norma a uzus*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 1999.
- Malinowski, Maciej. „O uchybieniach interpunkcyjnych (bez pobłażania)”. *Poradnik Językowy* 4 (2016): 56–69.
- Naruszewicz-Duchlińska, Alina. *Internetowe grupy dyskusyjne. Analiza językowa i charakterystyka gatunku*. Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, 2011.
- Podracki, Jerzy. *Słownik interpunkcyjny języka polskiego z zasadami przestankowania*. Warszawa: Wydawnictwo „OŚWIATA”, 1993.
- Podracki, Jerzy. „Status interpunkcji w dawnych podręcznikach gramatyki języka polskiego”. *Poradnik Językowy* 4 (2016): 19–30.
- Podracki, Jerzy, Alina Gałązka. *Słownik interpunkcyjny*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2002.
- Polański, Edward, red. *Wielki słownik ortograficzny PWN z zasadami pisowni i interpunkcji*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2006.
- Sikora, Kazimierz, Maciej Rak. „Nowe tendencje w interpunkcji – przecinek (na materiale internetowym)”. *Język Polski* 2–3 (2011): 188–194.
- Szczepaniak, Martyna. „Język internetu a język pisany, mówiony, zapisany”. W: *Język a media. Perspektywy i zagrożenia języka we współczesnych mediach*, red. Ewa Horyń, Bogusław Skowronek, Agnieszka Walecka-Rynduch. Kraków: Collegium Columbinum Wacław Walecki Spółka Jawna, 2020, 119–127.
- Wierzbicka, Anna, Piotr Wierzbicki. *Praktyczna stylistyka*. Warszawa: „Wiedza Powszechna”, 1968.
- Wilkoń, Aleksander. *Typologia odmian językowych współczesnej polszczyzny*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2000.
- Wolański, Adam. „Specjalne i specjalistyczne użycia nawiasów, cudzysłowów i kresek typograficznych”. *Poradnik Językowy* 4 (2016): 70–89.
- Zbróg, Piotr. „Naruszanie normy ortograficznej i interpunkcyjnej w ogłoszeniach prasowych a pragmatyka”. *Poradnik Językowy* 7 (1999): 51–58.

Uzus interpunkcyjny w polskojęzycznych wiadomościach przesyłanych na kartach pocztowych w drugiej połowie XX wieku

Streszczenie

Celem artykułu jest przedstawienie praktyki interpunkcyjnej charakterystycznej dla wiadomości przesyłanych na kartach pocztowych w drugiej połowie XX wieku. Analizie poddano niemal 800 błędów przestankowych. Na podstawie porównania materiału badawczego z zasadami polskiej interpunkcji ukazane zostały przykłady błędów w zapisie przecinka, kropki, znaku zapytania, dwukropka i myślnika. Omówiono również tendencję do traktowania końca wersu jako swoistego znaku interpunkcyjnego. W odróżnieniu od większości dotychczasowych opracowań poświęconych błędom przestankowym występującym w tekstach pisanych pod koniec XX i na początku XXI wieku, rezultaty przeprowadzonego badania ukazują, jakie konteksty sprawiały Polakom najwięcej trudności w zakresie stosowania interpunkcji w drugiej połowie XX wieku. Walorem wykorzystania kart pocztowych w charakterze materiału badawczego jest

fakt, iż pocztówki stanowiły w omawianym okresie przede wszystkim środek komunikacji prywatnej, w której silniej – w porównaniu z kontaktem oficjalnym – uwidaczniają się naturalne tendencje użytkowników języka w sferze interpunkcji, gdyż cechuje się ona mniejszą dbałością o formę wypowiedzi.

Punctuation usage in Polish messages sent by postcards in the second half of the 20th century

Summary

The article presents the results of the analysis of punctuation marks used in messages sent by postcards in the second half of the 20th century. Nearly eight hundred punctuation errors were analyzed. Based on the comparison of the research material with the rules of Polish punctuation, examples of errors in writing commas, periods, question marks, colons and dashes were shown. Additionally, the tendency to treat the end of a line as a kind of punctuation mark. Unlike most previous studies on punctuation errors occurring in texts written at the end of the 20th and the beginning of the 21st century, the results of the study show which contexts caused the most difficulties for Poles in the use of punctuation in the second half of the 20th century.

Cytowanie

Dzienisiewicz, Daniel. „Uzus interpunkcyjny w polskojęzycznych wiadomościach przesyłanych na kartach pocztowych w drugiej połowie XX wieku”. *Studia Językoznawcze. Synchroniczne i diachroniczne aspekty badań polszczyzny* 23 (2024): 21–35. DOI: 10.18276/sj.2024.23-02.